

Çevre Hukuku İncelemesi: ‘Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı (2012)’

Environment Law Review: ‘The Draft Law on the Protection of Nature and Biodiversity (2012)’

Aziz Cumhur KOCALAR*

Öz

İnsanlığa katkı için bir yaşam basamağı olan kültürel ve doğal değerlerin korunması gerekli ve zorunludur. Öyle ki bu değerler, bulunduğu yerin malikinin, ulusunun hatta uluslararası toplumun değil, tüm insanlığın temelde ortak malıdır ve insanlığın sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel gelişmişlik düzeyini görünür kılmaktadırlar. Korunacak bu değerlere uygulanacak ulusal mevzuatımız; kültür ve tabiat varlıkları, kıyı, çevre, yer altı suları, akarsu, orman, milli park, sit alanları, ören yerleri ayrıca Boğaziçi, endüstri, teknolojik gelişme, turizm teşvik, özel çevre koruma bölgeleri vb. konularla ilgili yasa ve yönetmelikleridir. 2012 yılında ülke gündemine son kez düşen “Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı” sivil toplumun tüm içtenlikli uyarılara karşın kamuoyunu ayrı dönemlerde meşgul etmekten öteye geçememiştir. Düzenlemeler, her türlü kamusal varlığı metalaştırma, “parasal yarar kaynağına” dönüştürme yaklaşımının tüm göstergelerini taşımaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde; Tasarı, bir bakıma o günkü düzenlemeler ile ülkemizdeki doğal varlıkların da ayırtına varıldığını ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise; AB üyelik sürecinin ve uluslararası bağitlanmaların gereği “göstermelik” bir düzenleme olarak hazırlanmış olduğu kanısı veren Tasarıyla, gerçekte, ekolojik hasarlara ve zamanla da yıkımlara yol açabilecek olan çeşitli etkinlikler de kolaylaştırılmış olacaktır. Tasarı, bu yönüyle, son dönemde yaşanmış ekolojik yıkıcılığının yakın geçmişte kalmış en önemli örneğini oluşturmuştur. Neoliberal hükümetler, varlığının ekonomik temellerini sürdürürebilmek için emeğin yanı sıra doğal varlık, ortam ve süreçleri daha fazla sömürmenin her yoluna başvurmaktan çekinmemektedirler. Dolayısıyla, gerektiğinde başka yeni yollar da üretmeyi sürdürmüşlerdir. HES’ler, “2B”, maden ocakları vb. türden uygulamalarının ekonomi politik nedenlerinin görmezden gelinmesi, romantik sayılabilecek söylem ve çabalarla yetinilmesi, düzenlemelerle hedeflenen işlerin yapılmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Tasarı, yol açabileceği yıkımların önüne geçme çabasıındakiler için bu temel gerçekliklerle ve metinsel anlamda da gözden kaçırılmaması gereken boşluklar yaratan sorunlu yanlarıyla birlikte yeniden irdelenerek tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Doğal Sit Alanları, Milli Parklar, Koruma Mevzuatı, Şehircilik, Doğa Koruma, Tabiat Varlıkları, Turizm, Madenler, Neo-liberal politikalar.

* Dr. Öğ.Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, azizcumhurkocalar@gmail.com, http://azizcumhurkocalar.blogspot.com, Orcid: 0000-0003-0580-9530

Abstract

It is necessary to protect cultural and natural values, which are a life step for humanity. Thus, these values are fundamentally common property of all humankind, not the owner, the nation or even the international community, and make the socio-economic, political and cultural development of humanity visible. Our national legislation to be applied to these values consists of the following; the cultural and natural assets, coastal, environmental, underground waters, rivers, forests, national parks, protected areas, historical sites, also Bosphorus, industry, technological development, tourism promotion, special environmental protection zones and so on. Laws and regulations related to issues. In spite of all the sincere warnings of civil society, The last time in the country's agenda in 2012, "Nature and Biodiversity Conservation Law" did not go beyond the occupation of public opinion in separate periods. Arrangements carries all the indications of approach, which covers of transformation to the source of monetary benefit in the commodification of all kinds of public existence. In this sense, the Draft reveals that natural arrangements in our country have been distinguished with the arrangements of that day. When evaluated in general terms, The EU accession process and international conventions are required to be prepared as a demonstrative m arrangement. With the draft, in reality, various activities that could lead to ecological damage and time-out will also be facilitated. In this respect, the draft has been the most important example of recent ecological destructiveness. Neoliberal governments feel free for maintaining of their economic basis, with making more exploitation over the natural assets, the environment and the processes as well as the labor. Therefore, they continued to produce other new ways when necessary. With to be contented with romantic discourses and efforts and ignoring the economic political reasons of the practices (HESs, mining operations, 2Bs, etc.), makes conducting targeted work with neo-liberal regulations even easier. "The Draft Law on the Protection of Nature and Biodiversity (2012)" are discussed again for the efforts to prevent the destruction that it may cause with these basic realities and together with the problematic aspects that create gaps that should not be overlooked in textual sense.

Keywords: Natural Sites, National Parks, Conservation Legislation, Urbanism, Nature Conservation, Natural Heritage, Tourism, Mines, Neo-Liberal Policies.

GİRİŞ

İnsanlığa katkı için, bir yaşam basamağı olan kültürel ve doğal değerlerin korunması gerekli ve zorunludur. Öyle ki bu değerler, bulunduğu yerin malikinin, ulusunun hatta uluslararası toplumun değil, tüm insanlığın temelde ortak malıdır ve insanlığın sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel gelişmişlik düzeyini görünür kılmaktadırlar. Korunacak bu değerlere uygulanacak ulusal mevzuatımız; kültür ve tabiat varlıkları, kıyı, çevre, yer altı suları, akarsu, orman, milli park, sit alanları, ören yerleri ayrıca Boğaziçi, endüstri, teknolojik gelişme, turizm teşvik, özel çevre koruma bölgeleri vb. konularla ilgili yasa ve yönetmelikleridir.

Amaç-Yöntem-Kapsam

Bu çalışmada, geçmişte (2001-2012) arka arkaya meclise getirilen "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı"nın içeriği hem metinsel, hem de uygulama yaratacağı sorunlar yanlarla birlikte eleştirel açıdan incelenip, irdelenmiştir. Çalışmanın konusunu özellikle bu tasarı (hukuk) metninin irdelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmanın teorik alt yapısı ise öncelikle Anayasa'da geçen çevre hukukuna dayanak ve gerekçe olması gereken çevre hakkıdır. Bu nedenle, çevre hakkına ulusal hukukta verilen önem öncelikle ele alınmıştır. Çalışmanın diğer hukuki, bilimsel ve olgusal dayanaklarına gelince ilgili geçmiş yasama süreçlerinde yapılan yasal-yönetimsel çerçevedeki diğer yeni düzenlemeler kısaca çıkarımsal yanlarıyla vurgulanmıştır. Dayanıklara başvurulurken, aynı zamanda kamu yönetimi, planlama ve peyzaj ile çevre bilimin yanı sıra edebiyat alanından yine bilimsel görüşlerden de faydalanılmıştır.

Bulgular kısmında ise, öncelikle idare hukuku açısından değerlendirilmesi beklenen söz-konusu Tasarı ele alınmıştır. Bu nedenle, Tasarı metni, hukuki açıdan kendi içindeki terim ve ifadeleriyle birlikte incelenmiştir. Terim ve ifadelerin anlamsal yanları ile uygulamadaki olası yansımaları ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

Çalışmada söz konusu olan tasarı sürecinde basında çıkan haberler ise oldukça çoktur. Bu haberler incelenirse de, bu metinde tekrar anılmasına gerek görülmemiştir. Çalışmanın kapsamı da bu nedenle, Tasarının sadece doğal çevre ve yaşam açısından görülen olumsuz yanlarının tespit edilerek ortaya konulması ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışma doğal çevrenin ve yaşamın geliştirilerek korunması açısından sakıncalı görülen bu yanları, metinsel boyutta ve bilimsel açıdan kavramsal olarak derinlemesine ele almaktadır. 2012 yılında meclise gelen ilgili Tasarı metni, bu amaçla yöntem olarak terimsel ve ifadesel boyutlarda incelenip, eleştirilmiştir. Sunulan öneriler ise, maddeler ve fıkralar düzeyinde belirtildiği gibi sonuç kısmında da, incelemiden çıkarımların yanı sıra bu döneme ait genel yorum ve görüşler olarak ayrıca belirtilmiştir.

TEORİK ALT YAPI

1982 tarihli Anayasa'ya göre, md. 56.² "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir." İnsan hakları, özellikle de çevre hakkı bağlamı çalışmanın ilk hukuki dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu anlamda, çalışmanın teorik çerçevesinin kurulmasına, ulusal hukuk açısından çevre hakkının ele alınması ile başlanabilir. Ardından ekosistemin işlevlerinden ve biyokültürel açıdan insan ekolojisinden kısaca söz etmekte de bağlam gereği ayrıca yarar görülmüştür.

Çevre Hakkının Hukukumuzdaki Yeri ve Önemi

İnsan hakkının tohumları 2000 yıllık iken, pozitif hukukta yer alışı ise 200 yıllıktır. Çevre hakkının insan hakları içindeki yeri ve geçmişi ise sadece 2000 yılı sonrasına denk gelmektedir. İnsanın var olma hakkının ve geleceğinin tehdit altında olduğu görüldükçe, çevre hakkı da en önemli insan hakkı olacak ve ulusal sınırları da aşarak yeryüzünün ötesine kadar ulaşabilecektir.

2 1982 tarihli ve 2709 sayılı Anayasa, Md. 56. "VIII. Sağlık, Çevre ve konut" "A. "Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması". https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf

Çevre hakkının insan haklarının içindeki yeri ve değeri ise, bir bütün olarak hak ve özgürlüklerin evrimi sürecinde algılanmasını gerekli kılmaktadır. Bilimsel teknik gelişmelerin ve sanayileşmenin yayılması ile sınırsız, denetimsiz büyüme; az gelişmiş ülkelerin hava, toprak, su vb. kaynaklarını tehdit eder noktaya gelmiştir. Bunun sonucunda, çevre haklarının da doğup gelişmesi ancak zamanla söz konusu edilebilmiştir. Bu noktada; yazarların halkı bilinçlendirdiği bir kitaptan şu eski alıntıya da yer vermek mümkündür. “Çevre herkesin bilmesi gereken bir bilimdir (Kıslalıoğlu ve Berkes, 1991)”. Çevre haklarının ulusaldan, uluslar üstüne geçişinin, insanlığın kolektif dayanışma hakkı içindeki yerinin; sadece var olan hukuku değil, gelecek kuşakları da geliştirecektir. Bu nedenle çevre haklarının yeni hukukun üstünlüğü ile birlikte yaratılması gerekmektedir.

“Barış, gelişme, çevre hakları bir bütünlük içinde, 1948 Evrensel Bildirgesindeki gibi, insani değerlere saygıyı, refahı, dayanışma içinde, gelişim sürecinde çevreyi koruyarak sağlamak suretiyle, diyalektikle, yaşama haklarıyla birlikte var olmayı temel almıştır (B.M., 1948).”

Ekosistemin İşlevleri

Ekosistemlerdeki tüm canlılar gibi gelişim ve yaşamlarını toprak, iklim, biyotik ve topografik unsurlarla sürdüren, gerçek gereksinimleri su, ışık, gaz, sıcaklık ve besleyici maddeler olan bitkiler içinde özellikle ağaçların insan yaşamı üzerinde görsel ve işlevsel yönden, önemli somut etkisi olduğu bilinmektedir. Ağaçların bulunduğu yerleri ve kentleri karakterize eden, mimarinin tamamlayıcısı olan, doğa ve yapılar arasında denge ve uyum sağlayan, erozyonu, seli önleyen özelliklere sahip olması nedeniyle; “ekosistemin çok önemli elemanları olan ağaçların; toplum sağlığı açısından işlevleri ve etkilerini aşağıda Tablo 1 ile sunulan başlıklar altında toplanabilmesi mümkündür (Korkut ve Dokumacı, 1999).”

Tablo 1. Ekosistemin İşlevleri

Doğal arıtma etkisi: Ağaçlar bünyelerinde karbondioksit alıp oksijen üreterek, tozlanı absorbe ederek, gaz halindeki zararlı maddeleri tutarak, hava kirliliğini azaltıcı etki yapmaktadır. Park içindeki ağaçlar %85, yol ağaçları ise %70 oranında, havayı filtre edebilmekte; olgun yaşta bir kayın ağacı tek başına 10 kişinin yıllık oksijen gereksinimini karşılayabilmektedir.
Doğal klima işlevi: Ağaçların kentlerdeki sıcaklık ekstremelerini azaltıcı etkileri vardır. Ağaçlar yazın güneş ışınlarını büyük ölçüde absorbe ederek ya-da yansıtarak yeryüzüne doğrudan ışımayı engellerler; ışınların bir kısmını da fotosentezde kullanarak sıcaklık düşmesine neden olur.
“Yalıtım İşlevi: Konut önlerinde her dem yeşil ağaçlardan oluşan canlı bir perde, konut ile arasında oluşan hava boşluğu nedeniyle konutun kışın soğumasını, yazında fazla ısının aşırı etkilerini önleyen bir yalıtım şerit oluşturur (Ürgeç, 1990).”

Psikolojik İşlevi: Kentlerde yüksek yapı kitleleri arasında kaybolan insan, ağaçlık bir mekânda kendi ölçüsüne kavuşur, kendini çok daha güvenli ve mutlu hisseder. Ağaçların doğanın bir parçası olan, ancak kent ortamında doğaya yabancılaşmış olan insana doğayı tanıma, yakınlaşma ve mevsimsel değişimleri gözleyerek doğayla bütünleşme olanağı verir.
Doğal ve Yapay Risklere Karşı Etkileri: Doğal ve yapay birçok kaza ve risklere karşı, dayanıklı gövde, dal, yaprak ve kökleriyle insan ve canlıları korur, karşı koyarak kurtarabilir. Ayrıca bu unsurları birçok sanayi, sağlık, ulaşım basın vb birçok dalda doğrudan kullanılabilir. Canlı veya cansız faydaları birçok alanda insan yaşamını olumlu etkiler.
Peyzaj Düzenleme Etkileri: Kentlerde soğuk, cansız beton ve taş kitleler arasında yer alana açık – yeşil alanlar ve bunların en etkili elemanlarından olan ağaçlar organik bir düzen yaratırlar. Kentlerdeki mimari yapıların keskin, sert çizgilerini saklayarak yumuşatıcı etki yaparlar.
“Görsel Etkileri: Doğal ekosistemin elemanı olan ağaçlar sahip oldukları farklı ölçü, formu, renk ve doku özellikleriyle çevrede hareketli varyasyonlar yaratarak kentlerde görsel yönden çekici mekânlar oluştururlar. Mevsimlere göre değişen görünümleri ile kentleri monotonluktan kurtarır, hareket kazandırır (Çelem ve Şahin, 1997).”

Kaynak: Bu tablo (Korkut ve Dokumacı, 1999) isimli kaynaktan derlenmiştir.

Biyokültürel Açından İnsan Ekolojisi

İnsan, biyokültürel açıdan ve ekosistemin önemli bir ögesi olmasından diğerlerine göre çok özel, karmaşık yapıda, düşünen, çevreyi kendine uyarlamaya çalışarak, yararını bilen (vb.) özelliklere sahip olan çok nitelikli bir varlıktır. İnsanın bedensel donanımı ve yapısı ise yetersiz oluşum gösterir, bunları ve öteki yetersizliklerini akıl, zekâ, düşünce sistemiyle aşarak, ekosistemden en fazla yararı sağlamaya çalışır. İnsanın bu özelliklerinin, bilinçli ve bilinçsiz olması sonucunda ekosistem üzerinde de olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğar. 2000’li yıllardan itibaren, ekosistemdeki insanın olumsuz etkileri ise artık çok daha açık bir şekilde (ekolojik bütünlük içerisinde neden-sonuç ilişkileri ile birlikte) görülebilmektedir. Kişisel veya ulusal yararlar gözetilerek, bunlara karşı birlikte kararlar verilemediğine ilişkin alttakine benzer gözlemlerde, bu hususlar ve tespitler belirtilmektedir.

“İnsan ekolojisi, canlılarla çevreleri arasındaki ilişkileri inceleme bakımından insanı esas alan ve insan ile çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimi temel konu olarak işleyen bilim dalıdır. Ekolojinin bir dalı olan insan ekolojisi, sanayileşmeye koşut olarak çevre sorunlarının büyük boyutlara erişmesiyle, ekolojinin çeşitli bölümlerini kapsayan bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, çevre bilimleriyle eş anlamda da kullanılmaktadır (Çepel, 1992).”

Son dönemde çevre ve orman koruma mevzuatındaki diğer değişimlerde de, mevcut politikaların bu açıdan baskın ve belirleyici bir yeri olduğu açıkça görülmektedir. “Koruma Alanları”nın yükselen rantının da, ayrıca “Bolu – Gölcük Tabiat Parkı” gibi uygulamada ve haberlerde sıkça geçmiş olan bazı önemli örneklerde olduğu gibi kendini son derece açık bir biçimde gösterdiği bilinmektedir (Kocalar, 2018).

Çalışmanın diğer Hukuki, Bilimsel ve Olgusal Dayanakları

Genel hatlarıyla bakılacak olursa; çalışmanın teorik altlığını oluşturan diğer hukuki dayanaklar ise, 1980'ler sonrasındaki yasal-yönetmelik çerçeve içinde geçen düzenlemelerdir. Bunlardan bazıları bilimsel ve olgusal gerçeklerle birlikte aşağıda tarihsel sırada ön plana getirilmiştir.

1980'ler sonrasında; turizm ile hedeflenen kalkınmanın beklendiği zeminde, önemli bir rol oynayan yasal-yönetmelik çerçeve irdelendikçe, birbirinden kopuk yürütülen turizm uygulamaları söz konusu olmuştur. Bu durum, kitlesel turizmin doğada aşırı bir tahribat ve yıkım yaratmasına yol açmıştır³. Hâlbuki doğanın ender bulunan noktalarıyla birlikte, dengeli ilişkiler kuran turizmi ekosistemler bazında bütünsel yaklaşımlarla ele alan, alternatif turizm kanalları yaratarak, turizmi çeşitlendirme tercihi kullanılmaya başlanabilirdi. Özellikle turizmin yarattığı bu tetiklemin kıyılarıdaki imar uygulamalarında da, ikincil konut alımlarının yaygınlaşmasıyla (yazlık konutlar) birlikte, yarattığı büyük hasar da ayrıca bilinmektedir.

Bu konularda gecikildiği gibi yakın geçmiş süreçte yine, başka doğal tahribatlara da yol açabilecek yasal-yönetmelik düzenlemelerin olduğunu da açık görebiliriz. Diğer yandan, Af yasaları da genel hatlarıyla ülkedeki imarın yönlendirilişinde ki en büyük hataların başında gelmiştir. 1980 sonrasında günümüze kadar sürekli değişerek uygulamalara gerekçe kılınan yasal-yönetmelik mevzuatın, gözden kaçmayacak kadar açık eleştiriler alan yanlar barındırdığı düşünülmektedir. Öyle ki; ülkemizde giderek artan ve şehirlerin parçacıl anlayışlarla yeniden biçimlendirilişinin son yıllardaki sosyolojik boyutlarda da izlerini süren çalışmalar çoktur.

Özellikle soylulaştırma odaklı akademik çalışmalara bakıldığında, koruma alanlarında ayrıcalıklı kesimler yaratan kentsel yenileme yasası⁴ olarak bilinen yasanın uygulamalarında da, benzer durumlar bulunmaktadır. Koruma mevzuatına (2863 sayılı bir Ana Kanun⁵ varken) sonradan giren kentsel yenileme yasası gibi özel yasalar ayrıcalıklı haklar doğurmuştur. Öyle ki; uygulama alanındaki plancı yazarların Sulukule yenileme projesi üzerine yaptıkları tespitler önemlidir:

“Sulukule’den öğrenmek gerekmektedir: Sürecin tüm veçheleriyle; yerel topluluğun kendini var etme hali, sivil toplumun çabaları ve direniş pratikleri, kamunun acımasızlığı açısından Sulukule’nin enkazından geriye birçok ders kalmıştır...” (Yalçın ve Çavuşoğlu, 2011).

Arkeolojik, kentsel, doğal, karma sit alanlarını koruma konularının güncel sorunlarına duyarlı bir yazarın kamu yönetimi ve siyaset bilimi uzmanlığı ile planlamacı kimliği çerçevesinden yayınladığı son bir eserinde; Türkiye’nin kültürel mirasını koruma sorunlarının politika ile olan bağının da özlü bir analizi yapılmaktadır. Kitapta ayrıca Ankara, Urfa, Diyarbakır, Mardin gibi

3 1982 tarihli ve 2634 sayılı, “Turizmi Teşvik Kanunu”, (16.03.1982 tarihli ve 17635 sayılı R.G.).

4 2005 tarihli ve 5366 sayılı, “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” (05.07.2005 tarihli ve 25866 sayılı R.G.) ve ilgili yönetmelikleri.

5 1983 tarihli ve 2863 sayılı, “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”, (23.07.1983 tarihli ve 18113 sayılı R.G.) ve ilgili yönetmelikleri.

tarihi çevre dokusunun yoğun olduğu bazı şehirlerimizden de uygulama örneklerine yer verildiği görülmektedir (Tunçer, M. 2018). Bu vb. çalışmaların korumaya olan bilimsel duyarlılığın kararlara yeterince yansımadağı rahatlıkla söylenebilir.

Geçen yıllarda ayrıca, kentsel yenileme gibi kentsel dönüşüm⁶ olgusunun ülke gündemine ilk getiriliş (5393 sayılı yasada değişiklik ve 6306 sayılı yasa ile yönetmelikleri) ve uygulanış şekli de yukardaki örneklere benzer eleştirilere konu olmuştur. Özellikle afet riskli alanların ülkemizde kentsel dönüşüm için bir gerekçe olarak seçildiği bu yasal-yönetmelik düzenlemeler söz konusu olmuştur.

Onun hemen öncesinde yasallaşan ve ormanlık alanlarla ilgili (2B⁷ diye bilinen) yasanın da yarattığı uygulamaların, uzun dönem yoğun eleştiri alan yanları ile birlikte, gündemi kaplayan bir dizi düzenleme içinde yer aldığı bilinmektedir.

Bu düzenlemelerin getirdikleri ile göturdükleri bugün artık çok daha net bir şekilde ortadadır. Özetle; doğal yıkımın başladığı noktalarda pek çok şehircilik ilke ve esaslarının ihlal edilmesine varan uygulamalar kendisini göstermiştir. Küreselleşme ve neoliberal politikaların bu ortamı yaratan zemindir. Dünyada da benzerlerine rastlanabilen mekâna özgü dev projeleri ise, konunun olgusal başka bir boyutu olarak ele almak gerekir.

Bu projelere yönelik olarak kamu ve kent yönetimlerinin aldığı ani kararlar ile yaşanan reformların getirdiği sorunların kökeni incelendiğinde ise, kentsel muhalefet hareketlerine yönelik gerekçelerde de, ciddi bir artışa sebep olduğu ayrıca bilinmektedir. Bu durum karşısında, ülkedeki çevre duyarlılığı ile kentsel ve kırsal muhalefet hareketlerinin de⁸ son dönemlerde başlayıp hızla geliştiği görülmüştür.

“Değişim değeri ile öne çıkan dışlayıcı, ayrımcı, rekabetçi, eşitlik ve adaletten nasiplenmemiş neoliberal kente karşı kullanım değerini esas alan, rekabetin yerini dayanışmanın aldığı, doğa ve çevreye saygılı, sokak hayvanından börtü böceğine tüm canlıların yaşam hakkını önceleyen, talan, israf ve tüketim ekonomisine karşı, anti-hiyerarşik ve anti-otoriter yeni bir kentin ve ekonomik sistemin temelleri buralardan atılıyor Baysal, C. U. (2015).”

Küreselleşmenin ülkemizde kentsel yenilemeden ve kentsel dönüşümden başlanılarak, geçici kalkınmacı yatırımlara varan mekânsal yansımalarının izini sürdüğümüzde, kapitalizmin

6 2012 tarihli ve 6306 sayılı, “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi hakkında Kanun” (31.05.2012 tarihli ve 28309 sayılı R.G.) ve ilgili yönetmelikleri.

7 2012 tarihli ve 6292 sayılı, “Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı hakkında Kanun” (26.04.2012 tarih ve 28275 sayılı R.G.) ve ilgili yönetmelikleri.

8 Yalçın, M. C., Çavuşoğlu, E. (2011) Sulukule’den Arda Kalan: Yenileme Sürecinin Öğrettikleri ve Yenilikçi Muhalefet Pratikleri, Toplum Bilim, Banliyö Özel Sayısı, Nisan 2011, Sayı 26, İstanbul.

baskısıyla ortaya çıkan tüm bu yasal-yönetmeliksel⁹ ve olgusal gerçekler¹⁰ aslında, doğal hasarların da artarak süreceğinin habercisi olmaktadır.

Son dönemde yönetmeliksel yetkilerin de sık ve üstelik çelişik değişimlere uğradığı görülmektedir. Örneğin; Özel Çevre Koruma Bölgeleri (ÖÇKB) önceden Çevre Bakanlığı'na bağlı idi. Sonradan ayrı olması gereken bakanlıklar birleşince, şimdi ÇŞB'na geçmiştir. ÖÇKB'ler Tasarı'da geçmemiştir.¹¹

Ayrıca yine Tasarı'da geçmeyen ancak önemsenerek Türkiye'de korunması gereken Ramsar Alanları ve Ramsar Alanı adayı olan yerler de bulunmaktadır.¹²

Bunlar dışında Conservation International¹³ sınıflandırmasındaki alanlarımız da uluslararası kabul görmektedir. Bu alanlar da Tasarı'da ele alınamamıştır.

Yenice (Karabük) ormanları gibi biyosfer rezervleri de diğer önemli bir husus olarak yine Tasarı'da atlanmış gözükmemektedir.

Ülkemizde karasal canlılara Orman Bakanlığı bakarken, sucul olanlara Tarım Bakanlığı bakmaktadır. İlgili Kanunda bununla ilgili şöyle bir düzenleme yapılabilir:

Çoğu konuda örnek alınan ABD'deki gibi hem karasal hem de sucul canlılar tek bir koruma şubesi/genel müdürlükten idare edilebilir. ABD'deki birimlerin tercümesi olan «Balıkçılık ve Yaban hayatı» terimleri dikkate alınarak; Türkiye'de böyle bir birimin bu işlere bakması sağlanmalıdır. Ayrı olunca yetki karmaşası olduğu gibi, verilerin toplanıp değerlendirilmesi de sıkıntılı oluyor.

Yine onların tersine bizde konuyla ilgili uzmanlar (biyologlar ve diğerleri) yeterince istihdam edilmediğinden, özellikle biyolojik kaçakçılık durumlarında kaçırılan canlıların ne olduğu çoğu zaman belli olmuyor.¹⁴

9 (Termik santraller, HES'ler, Nükleer santraller, Altın ve değerli metal maden işletmeleri ve taş ocakları vb.)

10 (Son dönemin artan kentleşme ve çevre sorunları: Göç, şehirlerde biriken nüfus, kentsel kapasite aşmaları, doğal eşiklerin aşılması, aşırı mali borçlanma, dengesiz kaynak kullanımları, doğal sit alanlarını koruyamama, doğal çevrede yıkımlar, eşitsizlik, işsizlik, sakıncalı projeler, kentsel yapay çevreler, çevreyi korumada zafiyet, körfez akıntılarında ve ekosistemlerinde bozulmalar ile istilacı türlerde hızlı artış, aşırı çevre kirliliği, özel araç kullanımının yaygınlaşması, toplu taşıma kullanımının geri planda bırakılması, karar alırken müşterek akıl yoksunluğu, takipsiz teşvikler, çevre bilimsel dayanakları zayıf kalan kar odaklı yaklaşımlarla alınan kararlar, vb.)

11 <https://ockb.csb.gov.tr/> (ÇŞB sitesinde; İhlara, Patara, Göksu Deltası vb. gibi 18 tane ÖÇKB gözüküyor) (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü)

12 Örneğin; Kızılırmak Deltası (Bafra), Kuyucuk Gölü (Kars) gibi Ramsar Alanlarına da ÇŞB sitesinde rastlanılmamaktadır.

13 Hot spot olarak adlandırılmaktadır.

14 Sözgelimi, endemik, çok nadir bir bitki türümüz kaçırılıyorsa; ona benzeyen yaygın bir tür ile karıştırılıp gözden kaçıyor. Türkiye'de gümrükler CITES'i de yeterince bilmediğinden çoğu zaman bu konuları atlar hale geliyor.

Burada incelenen tasarıya varıncaya kadar ülkemizde, kent ve tabiat ile ilgili pek çok konuda inşaat ve enerji gibi sektörlere bağımlı geçici bir ekonomik kalkınma sağlanması uğruna, nelerden vazgeçildiği açıkça görülebilir.

İnsan haklarının (yaşam/çevre/su/kullanım/kent/barınma hakkı, vd.) alt başlıkları açıldıkça günümüzdeki ÇED uygulama süreçlerini ele alarak, tartışıp, gözden geçirmek, yürüyen benzer pek çok sürecin de iyileştirilmesi açısından halen çok önemlidir. Doğal yaşamın savunusu, son dönemin en ön planda gelen ve bu neoliberal politikaları açısından en zor aşılacak konularından bir olduğu halde, doğada tahribata yol açan yukarıdaki örneklere benzer pek çok uygulama yüzünden verilen doğal kayıplar giderek artmış ve bunlara karşı sürdürülen hak mücadeleleri ise sermayenin giderek artan ezici gücünün ve yapılan yasal-yönetmelik düzenlemelerin karşısında şüphesiz yetersiz kalmıştır.

“Sanayileşmeyle birlikte başlayan göçlerin, kent ve kır nüfusu üzerinde ortaya çıkardığı oransal değişim, sürekli kent lehine gelişme göstermiş, sonunda bu nüfusun belli birkaç noktada yığılması gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Liberal politikaları benimsemiş bazı ülkeler, bu kentleşme sürecinin tabii gelişimine müdahale etmeyi reddetmişler, bir süre sonra bu hızlı kentleşmenin dengeye kavuşacağını kabul etmişlerdir. Ancak, bölgesel ve kentsel dengesizliklere yol açan ve belli merkezlerle sınırlı bu hızlı kentleşme, birçok ülkeyi çeşitli önlemler almaya, bununla mücadele etmek amacıyla yeni politikalar oluşturmaya itmiştir (Tekin, 2016).”

Özetle; planlamanın, siyasete ve yönetim tercihlerine feda edilerek teknik bir araç durumuna itildiğine dair bulgular yeterince çoğalmıştır. Tüm bu yönelimler nedeniyle, çok geç olmadan politika ve yönetim anlayışının yeniden sorgulanması gerekir. Ülkemizde özellikle paha biçilmez değerlere sahip olan doğal kaynakların çok daha özenle korunması beklenilir. Aksi takdirde bir yıkımın-da habercisi olan bu mevcut dayanaklar göstermiştir ki, bu yönelimlere son verilmediğinde, Anadolu coğrafyasının çoktan tükenmeye başladığı da görülecektir.

Tabiat üzerindeki güncel hatalı uygulamalara bir örnek vermek gerekirse; “Soğuksu Milli Parkı’nın alan olarak küçük bir Milli Park olmasına rağmen zaman zaman aşırı kullanımı nedeni ile oluşan insan kaynaklı baskılar eşsiz ve müdahaleye açık değerlerini tehdit etmektedir. Endemik türler, tehdit altındaki türlerin bulunması, özellikle kara akbaların nadir yaşam alanlarından biri olması insan eylemlerinin kısıtlanması gerekliliğini getirmektedir. Bu nedenle, Uzun Devreli Gelişme Planı’nda araç ve ziyaretçi sayısının sınırlandırılması, belirli kesimlere araç ile girişin önlenmesine yönelik öneriler geliştirilmelidir. Ayrıca, Kızılcahamam kent merkezi ile ilişkilerin ayrı bir çalışma ile kurgulanması uygun olacaktır. Planda hayvan türlerinin yaşam alanları koruma altına alınmalıdır (Tuncer ve Oktay, 2018).

Söz konusu edilen Tasarı ise, Türkiye’de son 55 yıllık mevcut tabiatı ve biyolojik çeşitliliği koruma hukukuna değişiklikler, hatta yeni bir sistem getirmeye çalışıldığı izlenimi vermektedir. Tasarıyla doğrudan ilgili hukuk tabanlı bir çalışmada Taslak kapsamında yer alan “ekolojik

etki değerlendirmesi” sürecine dair eleştiriler sunulmuş, ayrıca Kanun Tasarısı’nın korumaya ve planlamaya ilişkin bazı önemli hükümleri üzerinde durulmuş ve AB mevzuatı kapsamında Habitat ve Kuş Direktiflerinin gerekleri vurgulanmıştır (Gökalp, 2012). Türkiye’nin ayrıca AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi¹⁵ vardır.

Tasarı hakkında genel izlenimler

2002’den itibaren hazırlıkları süren Tabiatı korumaya yönelik olarak üzerinde çalışılan “Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı” ulusal mevzuat içinde incelenmiş ve bazı eleştirilerde bulunulmuştur.

Yukarıdaki bağlamda geline noktanın en son 2012 yılında tekrar ülke gündemine düşen “Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı” incelendiğinde, sivil toplumdan benzer şekilde ne kadar tepki çektiği hatırlanacaktır. Çalışmanın ilk çıkış noktası, söz konusu olan Tasarı’nın öncelikle süreci sırasında, basında çıkan haberler ve yorumların genel hatlarıyla değerlendirilmesi olmuştur¹⁶. Tüm bu içtenlikli uyarılara karşın, düzenlemelerdeki yaklaşımın Tasarı metni üzerinde de tüm göstergelerini taşıyan izler çalışmanın bulgular kısmında ele alınmıştır. Ülkemizdeki doğal varsılığa yaklaşımın olumsuz izlerini Tasarı açıkça ortaya koymaktadır.

Tasarı, ilk başta AB üyelik sürecinin ve uluslararası bağtlanmaların gereği olarak bir düzenleme olarak hazırlanmış olduğu kanısı vermektedir. Günümüzde ekolojik yıkımlara yol açan çeşitli etkinliklerle karşılaşmaktadır. Yasanın buna nasıl zemin hazırlayabileceği açık bir tartışma konusudur.

İlgili Tasarı, tabiatı ve biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik olarak yasal düzenlemelerdeki boşluğu doldurmayı öngörmüştür. Yürürlükteki mevzuatımıza göre korunan alan statüleri farklı kanunlarda düzenlenmiş olup bunlar; milli park, doğal sit alanı, özel çevre koruma bölgesi, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve sulak alanlardır. Kanunun hazırlanma gerekçesi, bu statüler arasındaki çatışmanın giderilmesi ve Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlanmasıdır.

2000 sonrası çevre hukukundaki düzenlemelerde olumsuz izlenimler

Günümüze gelindiğinde ise; artık diğer düzenlemelerden de araştırıldığında görülebileceği gibi tüm olumsuz izlerin birbirileri ile olan benzerliği, neoliberal politikaların doğal çevre üzerindeki yıkıcı varlığını açıkça göstermektedir (Kocalar, 2018). Çevre Kanunu¹⁷ çıktığı 1983 yılından 2019 yılına kadar 36 yıl boyunca 15 kez değiştirilmiştir. En yoğun değişiklikler ise 2006 yılında 5491¹⁸

15 Çevre ve Orman Bakanlığı, (2006) AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007 – 2023).

16 (Tasarının genel yapısının önceki süreçlerinden itibaren basına konu olan olumsuz yanları, 2012 yılındaki son Tasarı metni üzerinden de tek tek ayıklanarak tespit edilmiştir.)

17 1983 tarihli ve 2872 sayılı, “(Eski) Çevre Kanunu” (Resmî Gazete Tarihi: 11.08.1983 Sayısı: 18132).

18 2006 tarihli ve 5491 sayılı, Çevre Kanunu değişiklikleri (26/4/2006)

sayılı yasayla gerçekleşmiş, kanunun pek çok maddesi de iptal edilmiştir. Tasarı'ya dayanak olan AB Mevzuatı, Doğa Koruma başlığı altındaki Kuş Direktifi¹⁹ ise 1981-2008 yılları arasında 27 yılda 10 kez değişiklik yaşamıştır. AB Mevzuatı, Habitat Direktifi (92-43-EEC)²⁰ ise 1995-2006 yılları arasında sadece 4 kez değişikliğe uğramıştır.

BULGULAR

Tasarı, yukarıda özetlenen temel gerçeklikler göz önünde bulundurularak alttaki ilk bilgilendirme notunda irdelenmeye ve tartışılmaya çalışılmıştır.

Tasarı

Tasarının hazırlanması sırasında;

- *“Korunan alanlarda turizm yatırımları başta olmak üzere birçok ekonomik faaliyet halen devam etmekle birlikte, geçmişte koruma amaçlı planların yerel, bölgesel ve ulusal planlarla entegrasyonu sağlanamadığı için korunan alanlarda arzu edilen başarı sağlanamamış.”* gibi üstünkörü bir saptamadan hareket edilmiş;
- *“Ülkemizde “doğa koruma” alanındaki son derece varsıl bilgi ve deneyim birikimi gerektiğince dikkate alınmamış;*
- *Yürürlükteki “doğa korumacı” yapılanmanın ve etkinliklerin “zayıf” ve “güçlü” yanları ile nedenlerinin gerçekçi ve dinamik bir çözümlemesi yapılmamış;*
- *Başta 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu olmak üzere ülkemizdeki doğa korumacı yapılanmanın doğal varlık ve süreçlerin “gerektiğince” ticarileştirilmesini kısıtlayan kurallarının tümüyle etkisizleştirilmesi amaçlanmıştır;*
- *Koruma altına alınan/alınacak alanların nasıl yönetileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamış;*
- *“Doğa koruma” amaçlı düzenleme ve etkinlikleri yaşama alanlarını dışsallaştıran, bir anlamda “marjinalleştiren” geleneksel yaklaşımın değiştirilmesi yerine pekiştirilmesi, yeğlenmiş,*
- *Bu alandaki toplumsal duyarlılığın düzenlemeleri engelleyici tutum ve davranışlarının önlenmesi ve/veya en aza indirilmesi amaçlanmıştır;*
- *Kesinlikle demokratik düzeneklerin işletilerek planlanması, projelendirilmesi ve yine kesinlikle demokratik düzenekler işletilerek uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi gereken “doğa koruma” etkinliklerinin yalnızca düzenlemelere odaklı bir yapıyla yürütülmesi hedeflenmiş;*

19 AB Mevzuatı, (1981-2008) “Kuş Direktifi (79-409-EEC)”, Doğa Koruma.

20 AB Mevzuatı, (1995-2006) “Habitat Direktifi (92-43-EEC)”

- Sözü'nün sıkça edilmesine karşın “doğanın korunmasına” yönelen karar ve uygulama süreçlerinin hangi alanlarına, kimlerin nasıl bir “katılım” düzeneğiyle katılabileceğinin öngörüldüğüne hiçbir açıklama getirilmemiş;
- Başta 644, 645, 648 ve 657 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile oluşturulan ve ekte de özetle sergilenen “çevre yönetimi” yapılanmasının yanı sıra “doğa koruma” alanındaki yerleşik kurumsal ve hukuksal düzenlemeler hemen hemen hiçbir boyutuyla göz önüne alınmamış;
- “Doğa korumacılığı” alanında yaşamsal önemde kavram ve terimler özensizlikle kullanılarak anlaşım birliği büyük ölçüde olanaksızlaştırılmış; daha da önemlisi, uygulamacı birimler arasında çatışmalara yol açabilecek tanım ve açıklamalar yapılmıştır.

Bu nedenlerle, Tasarı bu biçimiyle, bir yanıyla kamusal yapılanmayı “doğa korumacı” alanından da tasfiye etmeyi bir yandan da, yasal-yönetmelik çerçeve odaklı düzenlemelerdeki yapılanmayı kolaylaştırarak öne çıkarmayı hedefleyen bir düzenleme olarak tasarlanmıştır. Öngörüldüğü gibi yasalaşması durumunda, ülkemizde “doğal” varlık ve süreçlere zarar veren uygulamaların kurumsallaşmasına ve yaygınlaşmasına yol açması kaçınılmaz olacaktır.

“Genel Gerekçe” üzerine

1.Yasa tasarısının “Genel Gerekçesi”ndeki;

“Türkiye’de tabiatın ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacına hizmet eden çok sayıda hukuki ve idari düzenleme bulunmakta, bu durum da biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir korunmasını ve kullanımı konusunda karmaşaya sebep olmakta ve kapsamlı mevzuatın uygulanmasından sorumlu kurum ve kuruluşlar arasında yönetim boşluğu ve çakışması ortaya çıkarmaktadır. Çok yönlü kurumsal yapı, birçok koruma alanında yaşayan farklı koruma statülerinin birbiriyle uyumlaştırılması gereğini doğurmakta, aynı zamanda birbirini tekrar eden ve birbiriyle çatışan muhtemel uygulamaların önlenmesini de gerektirmektedir.”

Bu saptama doğru değildir: Koruma nesnesinin (varlık, ortam, süreç) özellikleri, bu nesne üzerindeki tehditler ve nedenleri, dolayısıyla, koruma stratejilerinin ve ilgili kurumsal düzenleme ve etkinliklerin farklı olmasını gerektirebilmektedir. Bu nedenle koruma statülerinin de gerektiğince farklılaştırılması zorunlu olabilir. Kaldı ki, ülkemizde koruma statüleri çalışmaları engelleyecek kadar çok sayıda değildir; sorun sayıdan çok bu statülerin yönetilme biçiminden kaynaklanmaktadır.

2.Genel Gerekçe'de sözü edilen;

"Ayrıca, Türkiye'deki ekolojik ve biyolojik çeşitliliğin çoğu kez tarihi çevre değerleriyle üst üste çakışması, alan ve tür koruma uygulamalarında aynı mekânda birden çok kuruluşun yetkili olması, sorunu daha da arttırmaktadır."

Biçiminde ifade edilen sorun yönetsel bir sorundur; herhangi bir yasal düzenleme olmadan da çözümlenebilir.

3.Genel Gerekçe'deki;

"Tasarı ve tabiattaki bütün varlıkların ekosistemlerin bütüncül korunması için önemli olduğu ve bütün canlıların tabii ortamlarında yaşama hakkı bulunduğu kabul edilerek, bu varlıkların korunarak devamlılıklarının sağlanması ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir... Mevcut kanunlarda, korunan alanların belirlenmesi kriterleri ile statü tanımlarının net ve yeterince anlaşılır olmaması uygulamada sorunlar yaratmaktadır."

Bu saptamalar ise genel olarak doğru olmakla birlikte Tasarı'da bu sorunu çözümlenebilecek düzenlemelere yer verilmemiştir.

4.Tasarının temel amacı, Genel Gerekçe'deki;

"Stratejik ve ülke kalkınması için büyük öneme sahip ve üstün kamu yararı açısından önemli görülen faaliyetlerin mutlak koruma gerektiren alan sınırları dahilinde kalması halinde, belirli şartlara bağlı olarak işletilmelerine imkân sağlanması bir gerekliliktir. Söz konusu faaliyetlere verilecek izinler, Bakanlık izni ile güvence altına alınmıştır."

söyleminde açıklıkla ortaya konmuştur. Bu amaç, ayrıca;

"... Ayrıca, alandan temin edilecek gelirlerin öncelikle korumadan kaynaklanan zararların karşılanmasında ve koruma faaliyetlerinde kullanılması esası getirilmiştir."

biçiminde de dile getirilmiştir. Ancak bu yaklaşım, düzenlemelerle "mutlak koruma gerektiren alanlarda" bile, gelirin hangi amaçlarla kullanılırsa kullanılsın, ekonomik gerekçelerle keyfi uygulamalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Yalnızca bu yaklaşım bile yasa taslağına tümünden karşı çıkılmasını gerektirmektedir.

Maddeler üzerine...

Madde 1:

Maddenin 1. fıkrasında geçen, “sürdürülebilir kullanım” ifadesi, her yönüyle;

- Keyfiliklere yol açabilecektir,
- Sektörel düzeylerde ayrı strateji, dolayısıyla farklı kurumlaşmalar gerektirebilecektir. Son derece sakıncalıdır; maddeden çıkarılması gerekmektedir.

Maddenin 2. fıkrasında yasanın kapsamında yer verilen; “...geliştirilmesi” ve “her türlü izin...” işlevleri, koruma alanları yönetimiyle bağdaştırılabilecek etkinlikler değildir.

Madde 2:

Maddede, son derece anlamsız, en hafif deyişle “gülünç” tanımlar yapılmıştır:

Örneğin;

Arboretum botanik bahçesi

- Biyolojik çeşitlilik: “. bunların değişkenliği”
- Ekolojik etki değerlendirmesi: “. olumsuz yöndeki etkilerin ... en aza indirilmesi”
- Ekolojik etkilenme bölgesi
- Ekosistem: “. birimleri”
- Endemik: (Yalnızca alan düzleminde açıklanmış olması, örneğin sığla ağacı gibi “paleoendemik” durum (tarihsellik düzlemi)) göz ardı edilmiştir.
- Fauna ve flora: (İki terimde de geçen “bölge” ifadesinin ne anlama geldiği belirsizdir.)
- “*Habitat elverişli koruma statüsü*”
- Koruma alanı: “.dar sınırlar içinde..”; (“dar” olmasının hangi ölçütü belirleneceği “belirsizdir”)
- Kuş koruma alanı: (Neden, sözcüğü türü tehlike altında olan başka bir hayvan için bir koruma alanı yok?)
- Mutlak koruma bölgesi: (“sıkı koruma gerektiren” ifadesinde “sıkı” durumunun ölçütü belirsiz; kime neye göre ne denli “sıkı”?)

Sayıları daha da artırılabilir bu türden örnekler anlamlı bir içeriğe kavuşturulmadıkça uygulamada yoğun kargaşalar gündeme gelebilecektir.

Madde 3:

- 1. fıkrada yer verilen “sürdürülebilir kullanım” ifadesi, koruma amaçlı bir yasada kesinlikle yer almamalıdır.
- 1. fıkranın “a” bendindeki “ve kullanma dengesinin gözetilmesi” bu bağlamda düzenlenebilecek bir durum değildir.
- 1. fıkranın “b” bendindeki “bölgesel ve yerel karakteristiklerin” ne anlama geldiği belirsizdir.
- 1.fıkranın “c” bendindeki “...ciddi olmayan hasarın ölçütü belirsizdir.
- 1. fıkranın “ç” ve “d” bendleri bolca yinelemelidir.
- 1. fıkranın “f” bendindeki “...bölgelemeye dayalı uzun devreli gelişme planının ne anlama geldiği, “Tanımlar” kapsamında da açıklanmamıştır.
- 1. fıkranın “g” bendindeki “...aktif toplumsal katılımın ne anlama geldiği, “Tanımlar” kapsamında da açıklanmamış; ileri maddelerde de düzenlenmemiştir.
- 3. fıkradaki “bakanlıkça belirlenen esaslardın ne nitelikte bir düzenlemeyle (tebliğ, yönetmelik, vb.) olacağı belirsizdir.

Madde 4:

Maddede sıkça geçen “tabiat parçaları” ifadesini neleri (ekosistem, ortam, varlık vb) kapsadığı anlaşılmamaktadır. Ayrıca;

- Maddenin 1. fıkrasında sayılan “korunan alanlar” için, yalnızca özellikleri konusunda açıklamalar getirilmiş; yönetim amaçlarına açıklık getirilmemiştir.
- Sayıları dörde indirilmiş “korunan alanlar”; ülkemizdeki biyolojik çeşitlilik düzeyi ve yönetim amaçlarındaki farklılık göz önünde bulundurulduğunda son derece azdır; gereksinmeyi karşılamaz.
- Maddenin 2. fıkrasındaki;

“(2) Birinci fıkrada tanımlanan alanlardan birinin veya birden fazlasının özelliklerine sahip olmakla beraber; ekolojik açıdan özel önem taşıyan ve koruma altına alınan tabii habitat tipleri ve türleri listelerinde adı bulunan tabii habitatları ve türleri barındıran, uluslararası işbirliği için belirlenen ve bildirimde bulunulan alanlar, Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla özel koruma alanı olarak ilan edilir. Bu alanlar eğer daha önce koruma altına alınmamışsa, bu Kanun hükümlerine göre koruma altına alınır.”

biçimindeki açıklama, farklı anlamları en aza indirebilecek biçimde yeniden ayrıntılı olarak düzenlenmelidir.

Madde 5:

Ek'te de açıklandığı gibi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇEŞ) ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın (ORSU) görevlerini düzenleyen 648 sayılı KHK'yla değişik

ve 645 sayılı KHK'larla çeşitli yönlerden son derece olumsuz bir yönetsel yapı ve görev dağılımı oluşturulmuştur. Bu yapılanmada Maddenin 2. fıkrasında öngörülen;

“(2) Bakanlık tarafından koruma niteliği taşıdığına karar verilen alanlardan orman rejimine tabi olanlar Bakanlıkça tefrik ve ilan edilir. Diğer alanlardan yapılaşma yasağı bulunmayanlar Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca, yapılaşma yasağı bulunanlar ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından koruma alanı veya korunan alan olarak ilan edilir.”

biçimindeki bir düzen; bu olumsuzluğu pekiştirmektedir.

Öte yandan maddenin 3. fıkrasında “Koruma İlan Edilirken;” başlığı altında üç durum sayılmıştır; bu yetersizdir; en azından “koruma amacı” da belirtilmeli ve maddedeki;

“Gerek görülürse, alanın koruma statüsü ve yöntemiyle ilgili temel ilke kararları, belirlenir.”

ifadesindeki “Gerek görülürse” koşulu kaldırılmalıdır.

Madde 6:

“Yeniden Değerlendirme” işlemleri ancak söz konusu statünün oluşmasına neden olan özelliğin herhangi bir nedenle yitilmesi ve/veya yitirilmesi durumunda söz konusu olabilir. “Doğal” varlık, ortam ve süreçlerde bu olağandışı bir durumdur. Bunun dışındaki gerekçeler, “en üstün kamu yararı” bile olsa kabul edilemez; özellikle de maddenin 1. fıkrasında yazıldığı gibi;

“Gerçek veya tüzel kişilerden gelen öneriler üzerine”

bir durum söz konusu bile edilemez.

Öte yandan; “2.” Maddede de tanımlanması gereken “Yeniden Değerlendirme” işlemlerinin nasıl bir süreçle gerçekleştirileceği ayrıntılı olarak düzenlenmelidir.

Madde 7:

Sayılan;

“a) Uzun vadeli gelişme planları.

Yönetim planları.

Tür ve habitat koruma eylem planları.”

planlar arasında herhangi bir sıra düzen (hiyerarşi) öngörülmemiştir. Bu planlama sürecinin yönetiminde sorunlar çıkarabilir. Ayrıca Maddenin 5. fıkrasındaki;

“(5) Korunan alanlar için yapılan imar planlarında, imar mevzuatına uyulur.”

ifadesi maddeden çıkarılmalıdır. Bu düzenlemenin aksine imar mevzuatının koruma mevzuatına uydurulması gerekir.

Madde in 6. fıkrasındaki;

“.ilgili kültür varlıklarını koruma bölge kurulunun uygun görüşü alınır.”

ifadesi, “bölge kurullarının” bağımlı birimler olması ve anti demokratik karar süreçleri nedeniyle danışıklı dövüşle kararların alınmasına olanak sağlar.

Maddenin 9. fıkrasındaki;

“(9) Korunan alanların planlama çalışmalarında ilgili tarafların”

ifadesinde geçen “ilgili taraflar”, uygulamada bakanlığın “uygun bulduğu” (!) kişi ve kuruluşların katılımına yol açacaktır. “İlgili tarafların” yönetmelik vb. düzenlemelerle kurumsal olarak açıklanması gerekir. Bu düzenlemelerde kararların nasıl alınacağına da açıklık getirilmemesi durumunda “katılım” kolaylıkla bakanlığın istemlerinin onanmasına dönüşebilecektir. Bu fıkra, 11. fıkra ile birlikte ele alınıp gerektiğine açıklayıcı biçimde yeniden düzenlenmelidir.

Madde 8:

Tasarının can alıcı düzenlemelerinden birisi olan bu maddenin 1.fıkrasında yer verilen

“MADDE 8 – (1) Korunan alanlarda yapılması düşünülen herhangi bir plan veya proje ekolojik etki değerlendirmesine tabi tutulur. Ekolojik etki değerlendirmesi sonucunda sahanın bütünselliğinin olumsuz bir şekilde etkilenmeyeceğine karar verildikten sonra plan veya projeye alanı yöneten bakanlık tarafından izin verilir.”

kuralıyla yapılmıştır. Bu düzenlemede;

- “ekolojik etki değerlendirilmesinin” olmazsa olmaz ilkelerine, hangi birim tarafından nasıl yapılacağına hiçbir açıklık getirilmemiştir; 6. fıkrada yapılan düzenleme bu eksikliği gidermemekte; söz konusu “belirleme” nasıl bir düzenlemeyle (yönetmelik vb.) genel geçerlik kazanabileceği açıklanmamaktadır.

- “en üstün kamu yararının” ölçütleri düzenlenmemiştir; maddenin 5. Fıkrasındaki;

“(5) Korunan alanlarda üstün kamu yararı kararı, ilgili bakanlıkların uygun görüşü alınmak suretiyle alanı yöneten bakanlık tarafından verilir.” ifadesi bu yoksunluğu gidermemektedir.

- korunan alanlarda ve herhangi bir koruma alanının herhangi bir yerinde amaç dışı plan ve projeler yapılabileceği hükme bağlanmıştır;
- Tasarın 7. maddesinde sözü edilen “planlara” uygunluk koşulu getirilmemiştir;

Maddenin 3. fıkrasındaki;

“(3) Ekolojik etki değerlendirmesi sonucunda saha üzerindeki etkilerin olumsuz değerlendirilmesine rağmen alternatif çözümlerin bulunmaması ve üstün kamu yararının (?) bulunması nedeniyle plan veya projenin uygulanması zorunlu ise ilgili bakanlıkça gerekli her türlü telafi edici tedbirler alınır veya aldırılır.”

hükmü bakanlığın her türlü keyfi uygulamalarına olanak veren bir düzenlemedir; yasanın varsa tüm “korumacı” düzenleme ve düzeneklerini geçersiz kılabilecek niteliktedir.

Madde 9:

Tasarının belki de en anlamsız düzenlemesi 9. maddede yapılmıştır. Burada, söz konusu kararların üretilmesi, uygulanmasının izlenmesi gibi yaşamsal önemde olan süreçlere hangi kişi ve kuruluşların, hangi yetki ve sorumluluklarla nasıl katılabileceklerine herhangi bir açıklama getirilmemiştir. Dahası, sözü edilen “katılım”, hemen hemen tümüyle “bilgilendirme” işlemine indirgenmiş; bu işlemin nasıl yapılacağına da herhangi bir açıklık getirilmemiştir. Ayrıca, toplantılarda herhangi bir kararın alınması öngörülmemiş, bir “toplantı tutanağının” tutulmasıyla yetinilmiş; öyle ki, bu tutanağın halka nasıl açıklanması gerektiği konusuna bile bir düzenleme yapılmamıştır.

Madde 10:

Anlaşılan maddenin 1. fıkrasındaki;

“MADDE 10 – (1) Bakanlık; tabiatın, tabii değerlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı amaçlarını gerçekleştirmek için, mahalli idareler, üniversiteler, araştırma kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör kuruluşlarıyla yakın işbirliği...”

kuralıyla bakanlık, deyim yerindeyse, “suç ortaklığı” yapmayı amaçlamaktadır. Yasada “sürdürülebilir kullanımı” ilkesi kaldıkça sayılan kuruluşlarla yapılabilecek “işbirliği”, ancak suçortaklığı” durumunda gerçekleştirilebilecektir. Bu nedenle, oluşturulacak olan

“Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Danışma Kurulu” için öngörülebilecek gerçekliğin ise “korumamacı” eğilimlerin pekiştirilmesi olasılığını taşıyabilecek olmasıdır.

Öte yandan, maddenin 2. fıkrasındaki;

“(2) Korunan alanda ve koruma alanında işletme yetkisi, kısmen, talepte bulunmalar halinde il özel idarelerine, belediyelere, bu Kanunun amacına uygun faaliyetler yürüten vakıf ve derneklere ilgili bakanın onayı ile devredilebilir veya geri alınabilir.”

Kural, düzenlemenin bir başka kaygı duyulacak yanıdır: Düzenlemede hiçbir ayırım getirilmeden; “korunan alanın” ve “koruma alanının” (!) işletilmesi olanağı getirilmektedir. Millî parklar, tabiat parklarında yapılan işletmecilik etkinlikleri, bu kaygının haklılığını ortaya koymaktadır. Üstelik düzenlemede bu işletmeciliğin kurallarına ilkesel nitelikte de olsa hiçbir açıklama da getirilmemektedir.

Madde 13:

Doğa koruma etkinlikleri sıradan bir güvenlik değildir. Kesinlikle bu alanda gerektiğince eğitilmiş, yanı sıra kimi alanlarda ve durumlarda da belirli bir deneyime sahip olunmasını zorunlu kılar. Böyle iken maddenin “güvenlik” ve “alan kılavuzlarını” düzenleyen 1. fıkrasında;

“... denetim ve korunmasını, gerekli görülen hallerde, 10/6/2004 tarihli ve 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun hükümlerine göre sağlayabilir.”

olanağı getirilmektedir. Bu gerektiğince etkin ve işlevsel olamayacak bir düzenektir. En az “Alan kılavuzları” için gerekli görülen düzeyde bir eğitim, korunan alan güvenlikçileri için de zorunlu kılınmalıdır.

Madde 14:

Korunan alanlarda verilecek izin, intifa ve irtifak haklarının gerek amacı ve süresi gerekse bu “hakları” kullanma koşulları, bu koşulların yerine getirilip getirilmediğinin gerektiğince denetlenmesi yaşamsal öneme sahiptir. Tasarıda sözü edilen koruma ve yönetim amaçları, “doğa korumada” uzun dönemli ve denetlenmesi, izinlerin yol açabileceği tehditlerin ve sonuçlarının belirlenmesi, sakıncalı olanlarının yeniden düzeltilmesi/iyileştirilmesi son derece zorlu olan bir işlemdir. Bu nedenle, söz konusu alanlarda yirmi dokuz yıl süreli “intifa” ve irtifak” haklarının verilmesi ve denetlenmesi tasarıda olduğundan çok daha ayrıntılı biçimde düzenlenmesi zorunludur.

Madde 15:

- Maddenin 1. fıkrasında;

Doğal koşullarda “doğada” denge, dolayısıyla da “dengeli dağılım” olmaz; oldurulmaya çalışılması, deyim yerindeyse “kaş yaparken göz çıkarma” durumlarının gündeme gelmesine yol açabilir. Bu nedenle maddenin 1. fıkrasındaki “dengeli coğrafi dağılımına yardımcı olmak” ifadesi yersizdir.

“Coğrafi olarak birbirine yakınlık” değil, birbirleriyle etkileşim düzeyi temel alınmalıdır.

- Maddenin 3. fıkrasındaki;

“Biyçeşitliliği koruma ağında koruma amaçlarına uygun tedbirler alınır.”

ifadesi, işlevsiz kalabilecek bir düzenlemedir: Söz konusu önlemlerin “koruma amacına” göre belirlenmesi söz konusu olamaz. Önlemler, tehditlerin niteliğine, yoğunluğuna ve yaygınlığına göre alınır.

- Maddenin 4. fıkrasındaki;

“Biyçeşitliliği koruma ağında ekolojik uygunluğun geliştirilmesi bakımından,” ifadesinin ne anlama geldiği belirsizdir; açıklık getirilmesi gerekir.

Maddenin 5. fıkrasına; “biyçeşitlilik koruma alanına dahil edilen alanların” intifa ve irtifak hakkı tesis edilmesiyle nasıl “teminat altına” alınabileceği belirsizdir.

Madde 16:

- Maddenin 1. fıkrasındaki ifade yeniden düzenlenmelidir; bu durumuyla hem yanlışlık hem de eksiklik taşıyor.

- Maddenin 2. fıkrasında “korunan habitat, tip ve tür listeleri’ oluşturulurken temel alınması öngörülen “özel önem taşıyan ve korunan” ile “sıkı koruma altına alınan” niteliklerinin ne anlama geldiği belirsizdir; açıklık getirilmelidir.

Madde 17:

Maddenin 1. fıkrasının “a” bendinde sözü edilen durum, her durumda öngörüldüğü yaklaşımla aşılamaz; “öncelik verilir” gibi esnek bir söylem kullanılmış olması ise, hangi durumlarda “tabii türlerin” kullanılamayacağı (ya da “tabii olmayan türlerin” kullanılacağı) belirlenmesi kolaylıkla üstesinden gelinemeyecek bir işlemdir. Özellikle “ağaçlandırma amacı” söz konusu olduğunda bu zorluk daha da büyüyebilecektir.

Öte yandan, fıkranın “b” bendinde geçen “yabancı ve yayılımcı türler” korunan alanlara doğal süreçlerle de girebilir; bu durumun engellenmesi, “doğal” dönüşümlere müdahale anlamına gelebilecek durumlar yaratabilir. Bu nedenle, ifadedeki “girişinin” sözcüğü yerine “sokulmasının” kullanılması gerekmektedir.

Korunan alanlarda yabancı bitki ve hayvan türlerinin “endüstriyel kullanıma konu edilmemesi” gerekir. Bu nedenle, maddenin 2. fıkrasındaki “korunan alanlarda endüstriyel kullanıma konu edilecek yabancı bitki ve hayvan türler.” ifadesi, gerçekte, korunan alanlardaki canlıların ticarileştirilmesine yol açabilecek bir düzenlemedir.

Madde 18:

Maddenin 1. fıkrasında geçen; “Tabii yaşam ortamında yok olan türler tabii ortamına yeniden yerleştirilebilir” yaklaşımı, ekolojik değildir: Söz konusu “yok olma” durumu doğal bir sürecin sonucu olabilir. Bu nedenle, “yok olan” değil, “yok edilen” ifadesine yer verilmelidir.

Madde 20:

- Madde başlığının “Ekosistemin İyileştirilmesi” olmamalıdır; çünkü maddenin 3. fıkrasında “ekosistemin” dönüştürülmesi işleminden de söz edilmektedir.
- Maddede geçen “peyzajın iyileştirilmesi” ile “ekosistemin iyileştirilmesi” ne amaç, ne teknik ve ne de süreçleri yönünden aynı/benzerik işlemlerdir. İkisi aynı işlemle ifade edilmemelidir.

Madde 24:

“Gelirler” başlığı altında yer verilen düzenlemeler koruma alanlarının “gelir elde etme” amacı öne çıkabilecek biçimde yönetilmesine yol açabilir. Sözelimi Maddenin 1. fıkrada “a” bendinde,

“a) Bu Kanun kapsamında Bakanlıkça izin verilen alanlarda, her türlü faydalanma, işletme, giriş ücretleri, kira, kullanım izni bedelleri, alan kılavuzluğu hizmetleri, intifa ve ittifak haklarından doğan gelirler, her türlü tanıtım ve yayım gelirleri ile benzeri gelirler.”

biçiminde açıklanan gelirler, “alan kılavuzluğu” dışında, bu doğrultuda işletilebilir. Döner sermaye işletmeleri; telif, patent, belge, lisans, marka tescili söylemleri de bu yaklaşımın ürünleri olarak değerlendirilebilir.

Madde 25:

Maddeyle düzenlenen “Fayda Paylaşımı” olgusu, gerçekte, korunan alanlarının hemen hemen yalnızca ya da ağırlıkla vb. düzeylerde “fayda sağlama” odaklı yönetilebileceğine ilişkin kanıyı pekiştirmektedir. Özellikle maddedeki;

“koruma statülerinden etkilenen köy tüzel kişiliklerine, köylere hizmet götürme birliklerine ve belediyelere kaynak aktarılabilir. Bu meblağın kullanılmasında koruma faaliyetleri için hazırlanacak projelere öncelik verilir.”

ifadesi, ağırlıkla yandaş belediyeler gelebilecek baskılar nedeniyle, bu durumu “önlenebilir” uygulamalara dönüştürebilecektir.

Ek: 644, 645, 648 ve 657 Sayılı KHK'ların “Doğa Koruma” Yapılanması

yılında yürürlüğe giren 644²¹, 645²², 648²³ ve 657²⁴ sayılı KHK'ler ile doğa korumaya ve özellikle "korunan alanlara" ilişkin kurumsal ve yasal yapıda yaşanan değişikliklere koşturarak, Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'nda değişikliğe uğramış ve kamuoyunda tartışmalara neden olmuştur. Bu arada bir yönetmelik²⁵ yürürlüğe girmiştir. Tasarı, Orman ve Su İşleri Bakanlığınca hazırlanırken, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen bu yönetmelik²⁸ halen yürürlükte olan mevzuat göz önüne alınarak düzenlendiğinden iki Bakanlık arasındaki çatışmanın işareti olabileceği düşünülmektedir. Tasarının bazı maddeleri, Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı ile çakışmaktadır.

Doğa korumacılığı ülkemizde de çoğunlukla ayırt edici özellikleri nedeniyle kimi doğal varlık ve/veya ortamların özel olarak tasarlanmış hukuksal ve kurumsal düzenlemelerle korunmasına indirgenmektedir. Dolayısıyla, tartışmalar da bu düzenlemelerdeki değişikliklere odaklanmaktadır. Bu, gerekli ancak, temelde, "doğanın" algılanış biçiminden kaynaklanan eksik bir yaklaşımdır. Üstelik bu yaklaşım, bilimsel olarak da gerektiğince donatılmamıştır. Sözelimi, Türkiye'de, kimileri çeşitli yönlerden ötekileriyle karşılaştırılamayacak denli önemli otuz yakın "koruma statüsü" vardır. Örneğin,

"bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçaları" olarak tanımlanan "tabiatı koruma alanları", hemen hemen hiçbir düzlemde "doğal sitler" kadar tartışılmamaktadır.

Biyolojik çeşitlilik düzeyinin göreceli olarak son derece yüksek olduğu bozkır, kumul, dağ ekosistemlerinin korunması ise ancak 2010 sonrası yıllarda gündeme gelmiştir. Giderek yoğunlaşan ve yaygınlaşan HES karşıtı duyarlılık ve eylemlilikler sırasında çoğunlukla derelerin korunması gereken özgün ekosistemler olduklarından çok "su kaynağı" olarak yöre halkı yönünden taşıdığı önem öne çıkarılmaktadır. Bu nedenle çoğunlukla KHK'ların "tabiat varlıkları", "doğal sit", "özel çevre koruma bölgeleri" vb. özel olarak korunmaya alınmış doğal varlık ve ortamlarla doğrudan ilgili düzenlemeleri tartışma konusu olmaktadır. Bu eksiklikler anlaşılmadığında, ülkemizdeki doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik düzeneklerin gerektiğince tartışılabilmesi de güçleşmektedir. Aşağıda yapılan tartışmalar sırasında bu gerçeğin gözden kaçırılmaması yönetsel bir zorunluluktur.

Ülkemizde, özel olarak koruma altına alınmış doğal varlık ve ortamların "yönetilmesi" alanında da kolaylıkla içinden çıkılamayacak bir kargaşa ortada durmaktadır. Bu düzenlemelerle;

21 644 s. KHK. (04.07.2011 tarihli ve 27984 (Mükerrer) sayılı R.G.).

22 645 s. KHK. (04.07.2011 tarihli ve 27984 (Mükerrer) sayılı R.G.).

23 648 s. KHK. (17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı R.G.).

24 657 s. KHK. (02.11.2011 tarih ve 28103 sayılı R.G.).

25 2013 tarihli, "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" (19.02.2013 tarihli ve 28564 sayılı R.G.).

daha önce de belirtildiği ve Ek 1'de sergilendiği gibi ülkemizdeki doğal varlık ve ortamların korunmasında parçacı yapılanma pekiştirilmiş;

oluşturulan yapılanmada görevler beş ayrı birime dağıtılarak benzer nitelikte görevler ayrı kuruluşlara verilmiş;

tabiat varlıkları, doğal sit ve özel çevre koruma alanlarının yönetimi, bunların tasfiyesi konularında ÇEŞ'in olası keyfiliklerine ortam oluşmuştur.

1.644 Sayılı KHK'da "Doğa Koruma"

Bu bağlamda 648 sayılı KHK'yla 644 sayılı KHK'a getirilen Madde 13/A-(1), Ek Madde 1 ve Geçici Madde 6 ile Geçici Madde 2 ve Geçici Madde 10'da yapılan değişiklikler özel önem taşımaktadır:

i.644 sayılı KHK'ya Getirilen 13/A-(1). Madde:

Maddeye göre;

milli park, tabiatı koruma alanı, tabiat parkı, sulak alan ve "benzeri koruma statüleri bulunan diğer alanlar"da "**tespit**" işlemleri ORSU'nun; "...tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını **tescil etmek**" ise ÇEŞ'in;

tabiat varlıkları, doğal sit ve özel çevre koruma alanlarının

*"...tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve **bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak.**"*

ile tüm

"korunan alanlarda" da; "...kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak"

*"Orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, **koruma alanları** ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere **tahsisini gerçekleştirmek**"*

"... bu alan ve bölgelerde (tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerine) devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettiirmek ve kullanım izinlerini vermek"

yine ÇEŞ'in, eylemli olarak da TAVGM'nin görevleri arasında sayılmıştır. Böylece bu düzenlemeyle tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgeleri ilişkin iş ve işlemlerin farklı kuruluşlarca yapılması, daha da önemlisi bu yerlerdeki her türlü yapılaşırma, işlettirme ile yine, bu yerlerin çeşitli kullanımlar için tahsis edilebilmesi olanaklı kılınmıştır.

Öyle ki, bu işlemler sırasında "Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere" dışında herhangi bir ölçüt, gerekçe getirilmemiş; tahsis edilebilecek yerler arasında sayılan "Orman alanları dışında yer alan... koruma alanlarının neler olabileceği ise belirtilmemiştir.

Bu düzenlemelerin yanı sıra ilgili yasalar arasında çelişkiler olması da olasıdır. Örneğin; 644 sayılı KHK'nın 648 sayılı KHK'yla getirilen 13/A maddesinin 1. fıkrasının "c" bendiyle tabiatı koruma alanlarında da "yapılaşırma" olanaklı kılınmıştır. Oysa anımsanacağı gibi, tabiatı koruma alanları, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinin "d" fıkrasına göre ".sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmıştır.

ii.644 sayılı KHK'ya getirilen Ek Madde 1:

Maddenin 1. fıkrasıyla Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı kapatılmış, ancak, görevlerinin, "Bakan tarafından uygun görülen Çevre ve Şehircilik Bakanlığının birimlerince" yürütülmesi gibi görülmedik bir düzenleme yapılmıştır. Oysa aynı düzenleme kapsamında 644 sayılı KHK'ya getirilen 13/A maddesinin "b", "c" ve "e" bentlerinde TAVGM' ye özel çevre koruma bölgelerinde;

"...tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak",

"...kullanma ve yapılaşırma yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak"

"...hâlihazır haritaları aldırarak, gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, her türlü araştırma ve inceleme yapmak, yaptırmak, izlemek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarını yürütmek, kullanım yasağı getirilen alanların kamulaştırma veya benzer yollarla kamunun eline geçirilmesini sağlamak, kontrol ve denetim yapmak, gerekli görülen alanların korunması ve kirliliğın önlenmesi amacıyla yatırım yapmak veya ilgili idarelerin yatırım projelerini desteklemek, bu alan ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettirmek ve kullanım izinlerini vermek, korunan alanlara ilişkin insan ve finansman kaynağı sağlamak"

görevleri verilmiştir. Böylece, bu düzenlemeyle, Türkiye yüzeyinin % 1,5'ini oluşturan ve "özel olarak korunması" gereken özelliklere sahip olduğu gerekçesiyle koruma altına alınmış toplam 12 bin km² genişliğinde 14 özel çevre koruma bölgesinin yönetiminde bir kargaşa oluşmuştur.

iii.644 sayılı KHK'ya getirilen Geçici Madde 6:

Maddenin 1. fıkrasında;

"Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte, doğal sit alanı ve tabiat varlığı olarak tespit ve tescil edilmiş alan ve varlıklara ilişkin her türlü belge, bu alan ve varlıkların statülerinin yeniden değerlendirilmesi için en geç altı ay içinde Bakanlığa devredilir. Tabiat varlıkları ve doğal sitlerle ilgili yeni değerlendirme yapılıncaya kadar bu alanlara ilişkin olarak kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarınca alınmış kararlar geçerlidir."

kuralına yer verilmiştir. Bu düzenlemede söz konusu "statülerin" hangi durumlarda, daha açık bir söyleyişle hangi gerekçelerle "yeniden değerlendirilebileceğine" hiçbir açıklama getirilmeyerek bir bakıma bugüne değin oluşturulan "doğal sit" ve "tabiat varlıklarının" tasfiyesi olanaklı hale gelmiştir.

2.645 Sayılı KHK'da "Doğa Koruma"

i.Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü:

sayılı KHK'nın 648 sayılı KHK'yla değiştirilen 8. maddesine göre, Genel Müdürlük, daha önce belirtildiği ve Ek 3'te de sergilendiği gibi;

"milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanları" belirleyebilecek; ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tescil edildikten sonra "korunması, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesi ile ilgili" çalışmalar yapacak,

"orman ve orman rejimine tabi yerlerdeki" tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları ile sulak alanları ve "benzeri koruma alanlarını" ise hem belirleyebilecek hem de tescil ve ilân edebilecek,

yapılan çalışmaları denetleyebilecektir.

Görüldüğü gibi, öngörülen yapılanmada sözü edilen yerlerin "işletilmesi" ve "işlettirilmesi" de gündeme gelebilecektir. Oysa yine daha önce belirtildiği gibi, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinin "d" bendine göre "tabiatı koruma alanlarının" ne işletilmesi ne de işlettirilebilmesi olanaklıdır.

Öte yandan, bir işletmecilik yaklaşımıyla yönetilmesi, açıktır ki, sayılan yerlerden beklenen kamusal hizmetlerin de ticarileştirilmesine yol açabilecektir. Bu olasılık, aynı maddede sayılan “yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanların ve hassas bölgeler” için de söz konusudur. Çünkü düzenlemede bu yerlerin “korunması, geliştirilmesi” yanında “av kaynaklarının işletilmesi” ve “uygulama ve izlemeye ilişkin iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak” yaklaşımlarına da yer verilmiştir.

ii.Su Yönetimi Genel Müdürlüğü:

Ek 6'da da görüldüğü gibi, Genel Müdürlüğün “su-yönetimi” ile ilgili son derece genel olarak tanımlanmış görevlerinin kimileri başka kuruluşlarınkilerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak, başta Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü olmak üzere öteki ilgili birimler arasında eşgüdümün nasıl sağlanabileceğine herhangi bir açıklık getirilmemiştir.

Öyle anlaşılıyor ki KHK hazırlayıcıları “havza” ve “nehir havzası” vb. konularda gerektiğince bilgili değildir ve/veya bu kavramlar yine de KHK'ya yerleştirilmiştir. Çünkü havza yönetimi, çok boyutlu bir olgudur; bu boyutlar havzanın kapsadığı yüzeyin genişliği, ekolojik koşulları, havza içindeki yerleşmelerde yaşayanların toplumsal, ekonomik ve kültürel özellikleri vb. etmenlere göre de değişebilmektedir. Türkiye'de bu boyutları kapsayan planlama ve uygulama deneyimi sınırlıdır; daha da önemlisi bu deneyimler ve sonuçları tarihsel ve yersel olarak sorgulanmamıştır. Oysa başka kuruluşlarca da benzer çalışmaların yapılacak olması bir yana, Genel Müdürlük, “havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlayacak” biçimde yapılandırılmamıştır. Özel Koruma yapısına sahip yerlerin belirlenmesi ve tescili vb. işlemler ile ilgili Bakanlık ve Genel Müdürlüklerle birlikte bir tabloda verilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Özel Koruma Yapısına Sahip Yerlerin Belirlenmesi ve Tescili vb. İşlemler ile İlgili Bakanlık ve Genel Müdürlükler

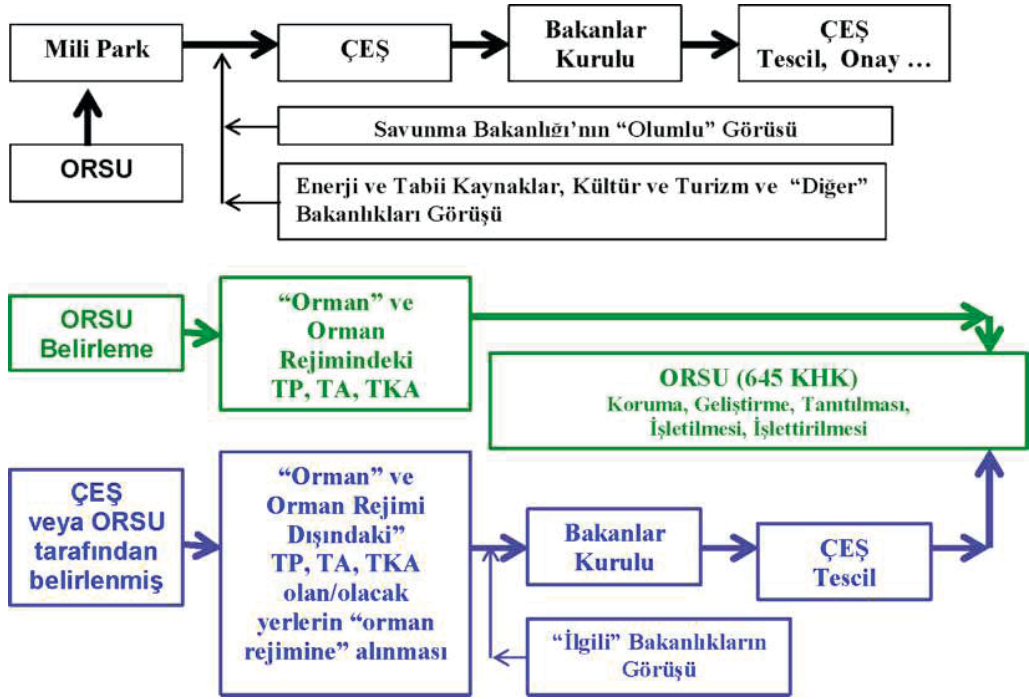
Kuruluşlar	Sorumluluk
Orman Genel Md.	“Orman” Sayılan Yerler, Orman Ekosistemleri, Muhafaza Ormanları, Tohum Meşcereleri, Mesire Yerleri, Kent Ormanları, Araştırma Ormanları, Ağaç Parkı (Arboretum) Sahaları, Orman İçi Biyoçeşitlilik Koruma Alanları, Model Orman, Orman İçi Meralar
Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü	Topraklar; Su Havzaları
Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü	Yer Üstü ve Yer Altı Suları, Kıyı Suları
Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	Mili Parklar (MP), Tabiat Parkları (TP), Tabiatı Koruma Alanları (TKA), Sulak Alanlar (SA), Yaban Hayatı ve Kara Av Kaynakları, Orman İçi Su Kaynakları, Dere, Göl, Gölet
Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Md.	Tabiat Varlıkları; Doğal Sitler, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, “Diğer Korunan Alanlar”

Özel Koruma Alanlarının belirlenmesi ve tescili ile ilgili süreç ise bir diagram olarak ayrıca altta verilmiştir (Şekil 1).

Öte yandan, Genel Müdürlüğün belki de en ilginç görevine, 645 sayılı KHK'nın maddesinde 1. fıkrasının "b" bendinde yer verilmiştir:

"Su yönetiminin ulusal ve uluslararası düzeyde koordinasyonunu sağlamak."

Şekil 1. Özel Koruma Alanlarının Belirlenmesi ve Tescili Süreç Diagramı²⁶

Açıktır ki, böyle bir görevin gerektiğince yerine getirilebilmesi için Türkiye'nin ülkelerarası düzlemde geçerli bir örgütlenmenin görevlendirilmiş yöneticisi, başkanı vb. konumunda bulunması gerekecektir. Oysa Türkiye, 2008 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen 5. Dünya Su Forumu'nun düzenleyicisi olması dışında böyle bir konumu olmamıştır.

Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün üzerinde en çok durulması gereken bir başka görevine ise 645 sayılı KHK'nın 9. maddesinin 1. fıkrasının "f" bendinde yer verilmiştir. Bu fıkraya göre Genel Müdürlük "Nehir havza yönetim planlarına uygun olarak sektörel bazda su kaynaklarının tahsislerine ilişkin gerekli koordinasyonu" sağlayacaktır. Sorunsuz gibi görünen bu düzenlemede

26 Kısaltmalar: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇEŞ), Orman ve Su İşleri Bakanlığı (ORSU), Tabiat Anıtı (TA), Tabiatı Koruma Alanı (TKA), Tabiat Parkı (TP)

sözü geçen “sektörel bazda su kaynaklarının tahsisi” görevi, açıktır ki, suların ticarileştirilmesi sürecindeki kararlara dayanak olmasına, giderek de içselleştirilerek olağanlaştırılmasına yol açabilecektir. 658 sayılı KHK²⁷ ile kurulan Türkiye Su Enstitüsü’nün görevleri göz önünde bulundurulduğunda bu durumun görmezden gelinebilecek bir olasılık olmadığı daha kolay kavranabilecektir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

1980 sonrası dönemde neoliberal hükümetlerin, sermayeye yönelik kaynak transferlerini (özelleştirme, uzun süreli gayrimenkul/taşınmaz devirleri, metalaştırma, mülksüzleştirme, vb.) içeren yeni adımlar atmasını sağlayan yasal kolaylaştırıcılar yaratmış olduğu görülmektedir. İlk başlarda (1980’li yıllar) ihracatla kalkınma yanında turizm ile hedeflenen kalkınmanın beklendiği bir zemin söz konusu edilirken, yapılan düzenlemeler sonucunda teşvik edilen kitle turizminin doğada yarattığı tahribat, günümüzde artık görünür şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlara nazaran, kitle turizmi ekosistemler bazında bütünsel yaklaşımlarla yeniden ele alınabilirdi ve alternatif turizm kanalları da yaratılarak yıla yayılmış şekilde düzenlenebilirdi. Özellikle kıyılardaki imar uygulamalarında bu tahribatın etkisi de ayrıca bilinmektedir.

Çevre ile ilgili tüm bu konularda 2012’den günümüze kadar ormanlarda ve özellikle “korunan alanlarda” oldukça artan bir şekilde tahribatlara yol açan başka düzenlemeler de gerçekleşmiştir (Kocalar, 2018). Af yasaları da, genel hatlarıyla ülkedeki imar uygulamalarının olumsuz etkilere açık bir şekilde yönlendirilişinin en başında gelmektedir. 1980 sorasında özellikle şehircilik ilke ve esasları aklar ile oldukça zedelenmiştir. Burada incelenen Tasarı’ya gelinceye kadar ülkemizde son dönemde, tabiat ile ilgili pek çok konuda İnşaat sektörü odaklı büyüme ve ekonomik kalkınma uğruna, doğal değerlerden vazgeçildiği bilinmektedir. Geline bu noktada, doğal yaşamın savunusunun da sınırına ulaşılmıştır ve bunun artık en öncelikli konu olduğu açıktır.

Özetle; planlama, siyasete ve yönetimlere feda edilerek teknik bir araç durumuna itilmiştir. Tüm bu yönelimlerden çok geç olmadan vaz geçilmesi ve gelecek kuşaklara emanet edilmek üzere kullanılan doğal kaynakların çok daha özenle gözetilip, korunması gerekmektedir. Bu çıkarımlara da paralel olarak çalışmada ele alınan Tasarı ise, gerek süreci ile gerekse meclise sunulan son metni üzerinden o dönemde basında çıkan haberler ve yorumlarda yoğun bir şekilde eleştiri almıştır. Çalışmada bu yönler de metin üzerinden deşifre edilmiştir.

Yasal-yönetimsel çerçeveye konu olan başka düzenlemelere de bağlantılar kurularak teorik çerçeve kurulmuş, çalışmayla ekolojik bakış açısına çok daha olumlu bir örnek olacak şekilde katkı sunulmaya çalışılmıştır. Bu Tasarı’da olması gereken asıl amaçlarla (tabiatı koruma yönünde) düzenlemeye yön verebilecek tarzda, madde-fıkra düzeyinde eleştiri, görüş ve öneriler açıkça ortaya konulmuştur.

---

27 2011 tarihli ve 658 sayılı, KHK. (02.11.2011 tarih ve 28103 sayılı R.G.).

Yasaların yanısıra yönetsel yetkilerin de son dönemde sık ve üstelik çelişik değişimlere dahi uğramış olması nedeniyle ÖÇKB gibi yerlerin farklı bakanlıklar arasında el değiştirdiği görülmüştür. Bu bölgeler Tasarı'da yoktur. Ayrıca Tasarı'da geçmeyen başka konular da bulunmaktadır. Bu konularla ilgili olarak çalışmanın teorik çerçevesinde bazı tespitler yapılmıştır. Bunlar da şu sırayla belirtilmiştir: ÖÇKB, Ramsar Alanları ve bu konuda potansiyel aday yerler, Hot spot olarak adlandırılan Conservation International'un sınıflandırmasındaki alanlarımız, Yenice (Karabük) ormanları gibi biyosfer rezervleri).

Tasarı ve Öneriler

yılında ülke gündemine son kez giren "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı" ile getirilen düzenlemeler her türlü kamusal varlığı metalaştırma, "parasal yarar kaynağına" dönüştürme yaklaşımının tüm göstergelerini taşımaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde; Tasarı, bir bakıma o günkü düzenlemeler ile ülkemizdeki doğal varlıkların da ayırtına varıldığını ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise; AB üyelik sürecinin ve uluslararası bağitlanmaların gereği "göstermelik" bir düzenleme olarak hazırlanmış olduğu sanısını veren Tasarıyla, gerçekte, ekolojik hasarlara ve zamanla da yıkımlara yol açabilecek olan çeşitli etkinlikler de kolaylaştırılmış olacaktır. Tasarı, bu yönüyle, son dönemde yaşanmış ekolojik yıkıcılığının yakın geçmişte kalmış en önemli örneğini oluşturmuştur.

Hâlbuki tabiatın korunması ve geliştirilmesi esas amaç olmalıydı. Tasarı, bu yönüyle, içerdiği düzenlemelerde ekolojik ve toplumsal yıkıcılığının önemli bir boyutunu sergilerken, bu durum bir yandan da şaşırtıcı gelmeyebilir. Son dönemde; 1983 tarihli ve 2872 sayılı, "Eski Çevre Kanunu"nun da, sürekli değişmesi gibi uygulamalarla, yasal-yönetsel mevzuatta gözden kaçmayacak kadar açık yanlar oluştuğu görülebilir.

Tasarı'nın yine hiç ele alamadığı konulardan biri de, Türkiye'de karasal canlılara Orman Bakanlığı bakarken, sucul olanlara Tarım Bakanlığı bakmakta olması ve ilgili kanunda bu konuda bir düzenleme yapılmamış olmasıdır. Hem karasal hem de sucul canlılar tek bir koruma şubesi ya da genel müdürlükten idare edilebilmelidir. Böylece "Balıkçılık ve Yaban hayatı"na da yeterince dikkat edilebilmiş olacaktır. Bir tek birimin bu işlere bakması sağlanırsa; yetki karmaşası da önlenerek, verilerin toplanıp değerlendirilmesi de kolaylaşacaktır. Türkiye'de bu konularla ilgili uzmanlara (biyologlar ve diğerleri) yeterli düzeyde istihdam da sağlanmalıdır. Özellikle biyolojik kaçakçılığın önlenmesi için (yani endemik, çok nadir bir bitki türlerinin Türkiye'den kaçırılmaması için) gümrüklerin CITES'i de bilip gözetmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca tersine göçü de düşünmek gerekir. Karataş'ın TRT'deki konuşmasında da belirttiği gibi Türkiye'ye yurtdışından gelen park ağaçları, akvaryumculuk vb. gelen yabancı (egzotik) hayvanlar rastgele denetimsiz veya yetersiz bir denetimle geçirilmektedir. Oysaki Yeni Zelanda'ya giden bir gemi dolusu pamuk, halı vb. içinden didik didik aranarak Niğde'den giden küçük bir akrep bile tespit edilebilmektedir. Kısaca invazif dediğimiz bu egzotik türlerden doğamızı korumak için de kanun tasarısında ayrıca bir madde eklenebilir (Karataş, A. 2019).

İşte bu çalışmada gösterildiği gibi pek çok konunun Tasarı'da atlanıldığı ortadadır. Bu yasada olduğu gibi son oluşturulan mevzuatta da, iyi irdelenmeden kabul edildiği durumlarda sonradan sıkıntılar yaşandığı söylenebilir. Neoliberal hükümetler, varlığının ekonomik temellerini sürdürebilmek için emeğin yanı sıra doğal varlık, ortam ve süreçleri daha fazla sömürmenin her yoluna başvurmaktan çekinmemektedirler. Dolayısıyla, gerektiğinde başka yeni yollar da üretmeyi sürdürmüşlerdir. HES'ler, "2B", maden ocakları vb. türden uygulamalarının ekonomi politik nedenlerinin görmezden gelinmesi, romantik sayılabilecek söylem ve çabalarla yetinilmesi, düzenlemelerle hedeflenen işlerin yapılmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Tasarı, yol açabileceği yıkımların önüne geçme çabasındakiler için bu temel gerçekliklerle ve metinsel anlamda da gözden kaçırılmaması gereken boşluklar yaratan sorunlu yanlarıyla birlikte yeniden irdelenerek tartışılmaktadır.

Bu incelemede, basındaki yorumlar ise eleştirel boyutlarıyla tekrar anılmasına gerek kalmaksızın, Tasarı'nın, tabiatın korunması açısından sakıncalı görülen yanları, metinsel boyutta ve bilimsel açıdan kavramsal olarak ayrıntılı bir şekilde ele alınarak (terimsel ve ifadesel boyutlarda) incelenerek eleştirilmiştir. Tasarının, son dönemde yaşanmış ekolojik ve toplumsal yıkıcılığa meydan verebilecek uygulamalara karşı gerekli önlemleri alacak şekilde yeniden düzenlenmesi çok daha uygun olacaktır.

Doğal çevrede hak mücadelelerine yönelik bir alıntıyla bitirmek gerekirse;

"Karanlık bir geleceğe hapsolmemek için sömürgecilerin yıkıcı doğası, çevrecilerin hayat veren güçleriyle yer değiştirilmelidir ki bu da ancak, yeni nesillerin çevre ve insan hakları konusundaki bilinçlerinin kültürel, eğitsel, sosyal etkinliklerle arttırılmasıyla mümkün olacaktır (Kalpaklı, 2016)."

Teşekkür

Bu çalışmanın ilk hali alttaki etkinlikte sunulmuş ayrıca sempozyumun 5.Oturumundaki panel konuşmaları da Ölçü Dergisinin 31.10.2017 tarihli eki olarak yayımlanmıştır. Organizasyon/lar için teşekkürler...

Kocalar, A. C. (2013) "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'na Karşı Eleştiriler ile Doğal Çevrenin ve Yaşamın Korunması/Geliştirilmesi", TMMOB İl Konseyi, İstanbul Kent Sempozyumu 3, 2.gün – 23 Kasım, 5. Oturum / Doğal Yaşamın-Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi, s. 199-201, 21-25.11.2013, Şişli Kent Kültür Merkezi, İstanbul.

KAYNAKÇA

1982 tarihli ve 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu", (16.03.1982 tarihli ve 17635 sayılı R.G.).

1983 tarihli ve 2872 sayılı, "(Eski) Çevre Kanunu" (11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı R.G.).

1983 tarihli ve 2863 sayılı, "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu", (23.07.1983 tarihli ve 18113 sayılı R.G.) ve ilgili yönetmelikleri.

1983 tarihli ve 2873 sayılı, "Milli Parklar Kanunu" (11.08.1983 tarihli ve 18132 s. R.G.) ve ilgili yönetmelikleri (19.07.2012 tarihli ve 28358 sayılı R.G.).

- 2005 tarihli ve 5366 sayılı, "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" (05.07.2005 tarihli ve 25866 s. R.G.) ve ilgili yönetmelikleri.
- 2005 tarihli ve 5393 sayılı, "Belediye Kanunu" (13.07.2005 tarihli ve 25874 sayılı R.G.) Madde 73- (Değişik: 17.06.2010-5998/1 md.) ve ilgili yönetmelikleri.
- 2005 tarihli ve 5491 sayılı, Çevre Kanunu değişiklikleri (26.04.2006)
- 2013 tarihli, "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" (19.02.2013 tarihli ve 28564 sayılı R.G.).
- 2011 tarihli ve 644 sayılı, Kanun Hükmünde Kararname (KHK) (04.07.2011 tarih ve 27984 (Mükerrer) sayılı R.G.).
- 2011 tarihli ve 645 sayılı, KHK (04.07.2011 tarih ve 27984 (Mükerrer) s. R.G.). 2011 tarihli ve 648 sayılı, KHK (17.08.2011 tarih ve 28028 sayılı R.G.).
- 2011 tarihli ve 657 sayılı, KHK. (02.11.2011 tarih ve 28103 sayılı R.G.).
- 2011 tarihli ve 658 sayılı, KHK. (02.11.2011 tarih ve 28103 sayılı R.G.).
- 2011 tarihli, "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı", (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 12.3.2012 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile kararlaştırılan, 17.5.2012 tarihinde TBMM'ye gönderilen gerekçesi ile tasarısı)
- 2012 tarihli, "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı ile Çevre Komisyonu Raporu", (1/627), Yasama Dönemi:24, Yasama Yılı:2, Sıra: 297.
- 2012 tarihli ve 6292 sayılı, "Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı hakkında Kanun" (26.04.2012 tarihli ve 28275 sayılı R.G.) ve ilgili yönetmelikleri.
- 2012 tarihli ve 6306 sayılı, "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi hakkında Kanun" (31.05.2012 tarihli ve 28309 sayılı R.G.) ve ilgili yönetmelikleri.
- 2013 tarihli, "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" (19.02.2013 tarihli ve 28564 sayılı R.G.).
- 2013 AB Mevzuatı, (1981-2008) "Kuş Direktifi (79-409-EEC)", Doğa Koruma.
- 2012 AB Mevzuatı, (1995-2006) "Habitat Direktifi (92-43-EEC)".
- Baysal, C. U. (2015) Validebağ Korusu: "Adı Üstünde: Koru!", Müştereklerimiz "Paylaştığımız Her Şey", (All That We Share, "A Field Guide to the Commons"), (Ed. Jay Walljasper), Mayıs 2015, 1.basım, Metis yayınevi.
- Birleşmiş Milletler (B.M.), (1948) Evrensel Bildirgesi.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, (2006) AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007 - 2023).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Özel Çevre Koruma Bölgeleri (ÖÇK), <https://ockb.csb.gov.tr/>
- Çelem, H., Şahin, Ş. (1996) "Kent İçi Yol Ağaçlarının Görsel ve İşlevsel Etkileri", Kent ve Ağaçlandırılmaları ve İstanbul'95 Sempozyumu (Bildiriler), s: 41-54 İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi İşbirliğiyle, Basılı, İsfalt Yayını:3, İstanbul.
- Çepel, N. (1992) Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları, Altın Kitaplar, 1992.
- Gökalp Alica, S. S. (2012) "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'nın Doğa Koruma Mevzuatı Çerçevesinde Değerlendirilmesi", Ankara Barosu Dergisi, 2012/3, s: 186-216.
- Kalpaklı, F. (2016) "Alternative Solutions to Environmental and Human Rights Violations in Soyinka's a Dance of the Forests", Mehir Aile Dergisi, 2016/3, s: 75-81.

- Karataş, A. (2018) TRT Radyo 1 / Prof. Dr. Ahmet Karataş - İstilacı Türler ve Biyolojik Kirlenme 1.Bölüm (Prg. Haz.: Feride Burcu Sürgit) TRT <https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Sbc8fnf0dcc>
- Kışlalhoğlu, M., Berkes, F. (1991) Çevre ve Ekoloji, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kocalar, A. C. (2018) “Koruma Alanlarının Yükselen Rantı ile Çevre-Orman Koruma Mevzuatındaki Değişimler ve “Bolu-Gölcük Tabiat Parkı” Örneği”, Kesit Akademi (The Journal of Kesit Academy), Yıl:4, Sayı: 16, 2018/9, s: 541-563 Elazığ.
- Korkut, A.B., T. Dokumacı (1999) “Kentsel Ekosistemin Yol Ağaçların Yaşamına Etkisi”, Kent Yönetimi İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu’99: Kent ve İnsan, Cilt I, s: 152-159, İBB, İstaç A.Ş, 1999, İstanbul.
- Tekin, Ö. F. (2016) “Adem-i Merkeziyetçi Kentleşme Politikaları ve Bölgesel Kalkınma: Türkiye Deneyimi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Yıl:2016 Cilt: 19 Sayı:1, ss.119-138, Konya.
- Tuncer, M., S. Ö. Oktay (2018) “Milli Parklarda Uzun Devreli Gelişme Planı Hazırlanması Yöntem ve Teknikleri: Soğuksu Milli Parkı Örneği”, XIII. Congress of Ecology and Environment with International Participation, UKECEK-2017, 12-15 Eylül 2017. <http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2018/09/milli-parklarda-uzun-devreli-gelisme.html>
- Tunçer, M. (2018) “Dünden Bugüne Kültürel Miras ve Koruma Dünden Bugüne Kültürel Miras ve Koruma”, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Ürgenç, S. (1997). Genel Plantasyon ve Ağaçlandırma Tekniği, İ.Ü., Yayın No: 3644, Fakülte Yayın No: 407, İstanbul.
- Yalçıntan, M. C., E. Çavuşoğlu (2011) “Suluküle’den Arda Kalan: Yenileme Sürecinin Öğrettikleri ve Yenilikçi Muhalefet Pratikleri”, Toplumbilim, Banliyö Özel Sayısı, Nisan 2011, Sayı 26, s: 129-146 İstanbul.